

Jahkedieđáhus 2016

Buhcciid- ja geavaheddjiidáittardeaddjit
Norggas

Álgosátni

Pasieanta- ja geavaheddjiidáittardeaddjit 2016:s meannudedje sullii 15000 jearaldaga, ja sin mihttu lea leat dehálaš lágideaddjin buhcciid vásáhusaide. Áittardeaddjit fokuserejit leat doaibmilis ja ii byrokráhtalaš ortnegiin. Dalle go gáibiduvvo, galgá mannat oanehis áigi oktavuodáváldima rájes doaimma rádjái. Mii leat fálaldat buohkaid váste ja addit ruovttoluottadieđu dearvvašvuodabálvalusaide. Mii oaidnit ahte gulahallan osolaččaiguin sáhhtá addit buoret bohtosa go formálalaš váiddameannudeapmi mii sáhhtá šaddat guhkesáigásažžan. Bargovuohki geahpida váidalanorgánaid barggu. Lea dehálaš ahte olles riikkas gávdnojit báikkálaččat áittardeaddjikontuvrrat, vai mii sáhhtit njuolga veahkehit doppe gos riiddut čuožžilit.

Mii fertet doallat čoahkkimiid pasieanttaiguin, geavaheddjiiguin ja oapmahaččaiguin ja hukset realisttalaš vuordámušaid dasa mot áittardeaddjit sáhhtet veahkehit, ja maid sáhhtá vuordit ja gáibidit dearvvašvuoda- ja

fuolahusbálvalusain. Áittardeaddjit deattuhit buori gelbbolašvuoda gulahallamis ja gaskavuodahukseamis. Muhtun áššit leat nu duodalaččat ahte Fylkkamánni berre daid meannudit, dahje daidda berre ohccot ekonomalaš buhtadus. Áittardeddiin lea viiddis vásáhus veahkehit pasieanttaid ja geavaheddjiid sin ášši oažžut rievttis geainnu ala.

Dábálaččat leat pasieanttat, geavaheaddit ja oapmahaččat geat oaivildit vásihan boasttudivššu, geat váldet oktavuoda pasieanta- ja geavaheddjiidáittardeddiin. Seammás mii diehtit ahte dearvvašvuoda- ja fuolahussuorggis dahkko ollu buorre bargu. Dát lea perspektiiva maid eat ábut massit. Juohke beaivvi dearvvašvuodabargit barget garrasit ja dahket erohusa ovttaskasolbmuide. Áittardeaddjit oalgguhit dearvvašvuodabargiid. Mii oalgguhit daid geat geavahit sin bargonávccalaš eallima vai mii earát oažžut buori ja rievttis dearvvašvuodaveahki go dárbbasit.

Muhtomin manná boastut. Dalle leat áittardeaddjit olámuttos ja bealátkehtes ortnegiin, geat barget vuhtiiváldit juohkehačča dárbbuid, beroštumiid ja riektesihkarvuoda oktavuodas dearvvašvuodabálvalusaiguin. Jahkedieđáhusas mii deattuhit muhtin vásáhusaid maid leat ožžon diimmá jagis, ja makkár rávvagat mis leat kvalitehtabuorideapmái.

Jahkedieđáhus ráhkaduvvo elektrovnnalaččat.

Jahkedieđáhus lea dárogillii, sámegillii, ja engelasgillii. Don gávnnat diedáhusaid čjuhusas pasientogbrukerombudet.no.

Dearvuodat

Lisa Refsnes, pasieanta- ja geavaheddjiidáittardeddiid bargolávdegotti jođiheaddji ja Sogn ja Fjordane áittardeaddji.

Rune Johan Skjælaaen, Hordálánda
Anne-Lise Kristensen, Oslo ja Akershus
Tom Østhagen, Hedemárku ja Opplánda
Runar Finvåg, Møre ja Romsdal

Odd Arvid Ryan, Romsa
Inger-Marie Sommerset, Nordlánda
Torunn Grinvoll, Vestfold
Eli Marie Gotteberg, Aust-Agder
Mette Elisabeth Eriksen, Finnemárku
Anne-Lene E. Arnesen, Buskerud
Marianne Eek, Østfold
Gunhild Solberg, Vest-Agder
Gro Snortheimsmoen Bergfjord,
Rogalánda
Elin Hagerup, Lulli-Trøndelága
Else Jorunn Saga, Telemárku
Kjell J. Vang, Davvi-Trøndelága (31 b.
Borgemánu 2016 radjái)

Sisdoallu

Áittardeaddjit ávžžuhit	5
Oahpásnuvvan áittardeddjiid doaimmaide	6
Bargu ovttaskasáššiiguin	7
Váldit bajás ášši njuolga bálvalusbáikkiin	8
Váidalus fylkkamánái	9
Norgga pasieantavahátbuhtadusa buhtadus (NPB)	9
Bargu oažžut bálvalusain kvalitehtabuoridemiid	10
Sivat manin áittardeddjiiguin váldet oktavuoda	11
Searvválaš diehtujuohkin vuoigatvuodaid ja áittardanortnega birra	12
Válljejuvvon fáttát	13
Váidinvuoigatvuohta dušše báhpiris?	13
Dearvvašvuodaváidda - manná ain beare njozet	16
Dikšunáigemearri čuohcá ollislaš pasieantaáigái	18
Mánát ja nuorat	20
Pasieanttat geat dárbbášit psyhkalaš dearvvašvuodaveahki	21
Ođđa bearráigeahččanvuogit addet vuodu buorebut bálvalusaide	23
Gárrenmirkogeavaheddjiide váilevaš ovttasdoaimman ja váikkuheapmi	24
Čoavdda ovttaadássaš dearvvašvuodabálvalusaide lea máhtolašvuohta	25
Ollašuhttet go fástadoaktárat sin barggu?	27
“Dat lea ovttasdoaimmamis sáhka”	29
Boares olbmot fertejit mitalit!	30

Áittardeaddjit ávžžuhit

- diehtujuhkinkampánjja riikka ássiide vai ožžot gelbbolašvuoda pasieanta- ja geavaheddjiidvuoigatvuođaid birra
- diehtujuhkinkampánjja bálvalusdoaimmaheddjiide vai ožžot gelbbolašvuoda pasieanta- ja geavaheddjiidvuoigatvuođaid birra
- ahte dearvvašvuodabálvalusat fertejit eambo mitalit pasieanttaide ja geavaheddjiide pasieanta- ja geavaheddjiidáittardanortnega birra.
- ahte bearráigeahčcoortnet berre nannejuvvot
- ahte pasieanttat geat vurdet badjel diimmu beassat fástadoaktára várrejuvvon diibmui eai berre dárbbášit máksit
- ahte fástadoavttirortnet berre árvvoštallojuvvot
- ahte nuorat gaskal 16 ja 18 jagi eai berre dárbbášit máksit iežasoasi fástadoaktára luhtte

Oahpásnuvvan áittardeddjiid doaimmaide

Pasieanta- ja geavaheddjiidáittardeaddjit gávdnojit juohke fylkkas ja sis lea lagas oktavuoha ja fágalaš ovttasbargu. Pasieanta- ja geavaheddjiidvuoigatvuođalága § 8-1:s bohtá ovdan ahte áittardeaddji bargu lea guovtti oasis. Áittardeaddji galgá:

- bargat ovttaskasáššiiguin
- veahkehit kvalitehta buoridit dearvvašvuođa- ja fuolahusbálvalusas.

2016:s sullii 15 000 olbmo válde oktavuođa buhcciid- ja geavaheddjiidáittardeddjiiguin ja obbalaččat ledje 17 600 iešguđetlágan áššečuolmma dearvvašvuođa- ja fuolahusbálvalusa dáfus. Olbmos leat dávjá eambo go okta čuolbma masa dárbbasa neavvagiid, ráđđeaddima, dieđuid ja bagadusa. Áššečuolmmat juohkásit ná:

Bargu ovttaskasáššiguin

Áittardeaddjit leat dehálaš vuostáiváldit ja gaskkusteaddjit pasieanta- ja geavaheddjiidvásáhusain.

Juohkehaš sáhtta váldit oktavuoda áittardeddjiin. Pasieanttat, geavaheaddjit, oamehasat ja dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusa bargit váldet oktavuoda. Bálvalus lea nuvttá ja lea vejolaš anonymat váldit oktavuoda. Áittardeaddjit galget leat olámuttos fáldaldahkan buohkaide geain leat gažaldagat, ruovttoluottadieđut dahje vádimat dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaid dáfus.

Áittardeaddjit deattuhit oktii ámadajuid čoahkkimiid. Ráđđeaddimii gullá dábálaččat guldalit, jearahit, addit dieđuid vejolašvuodaid birra, veahkehit sirret ja addit rávvagiid.

Jus lea vuoddu váldit ášši viidáset, de dat geavvá ovttas pasieanttain. Dávjá lea okta molssaeaktu dahje mánga molssaeavttu:

- váldit bajás ášši njuolga bálvalusbáikkiin, addit ruovttoluottadieđu dahje bivdit gulahallančoahkkima
- váldit fylkkamánái
- ohcat buhtadusa Norgga pasieantavahátbuhtadusas

Áittardeddjiid barggu dovdomearka lea ahte sii leat lagas ja njuolga oktavuodas pasieanttaiguin, geavaheddjiiguin, oapmahaččaiguin ja bálvalusbáikkiiguin.

Váldit bajás ášši njuolga bálvalusbáikkiin

Eatnasat geat váldet oktavuoda áittardeddjiin, leat duhtameahttumat juoga mainna bálvalusas. Luohtámuš virgesadjái soaitá unnon dahje nohkan. Sáhttet buktit vahátlaš váikkuhusaid earenomážit pasieanttaide ja geavaheddjiide geat ain dárbbasit bálvalusaid.

Muhtumat háliidit váldit oktavuoda bálvalusbáikkiin ja čilget sin vásáhusaid, váldit dahje addit ruovttoluottadieđu. Muhtun áššiin áittardeaddjit veahkehit váldit oktavuoda bálvalusfáliin, ja áittardeaddjit maidái sáhttet oassálastit čoahkkimiin. Áigumuš lea ahte pasieanta dahje geavaheaddji oažžu vejolašvuoda gaskkustit su vásáhusaid, oažžu vejolašvuoda jearahallat, ja soaitá oažžut šálloša, vásiha ahte lea ipmirduvvon ja ruovttoluotta fas oažžut luohtámuša. Áittardeaddjit leat mielde ráhkkanahhttit vuodu buori gulahallamii.

Dákkár čoahkkimat sáhttet leat hui dehálaččat pasieanttaide, geavaheddjiide ja oapmahaččaide ja sáhtta goappaš osolažžii addit eanet ipmárdusa ja oahppama. Jus čoahkkin manná bures, de sáhtta geavvat ahte ášši “manná rievttis guvlu” ja addá vuodu dasa ahte ášši ii mana viidáset eará sajiide, muhto čovdojuvvo čoahkkima bokte.

Váidalus fylkkamánái

Fylkkamánni lea sihke váidalanásahus ja bearráigeahččaneiseváldi ja ovddasta dehálaš riektesihkarvuodafunkšuvnna. Leat guovttemállet váidalusat mat leat áigequovdilát:

- vuoigatvuodáváidalus - go lea váilevaš ollašuttin vuoigatvuodas
- bearráigeahččováidalus - go vuostáiváldon bálvalusat eai leat leamašan oktiivástidan dearvvašvuodálágaiguin

Muhtin áššiid berre eandalii ovdanbuktit bearráigeahččaneiseváldái. Eará áššiin mii bagadallat pasieanttaid, geavaheddjiid ja oapmahaččaid maid sii sáhttet vuordit jus sáddejit váidaga fylkkamánái muhtun dáhpáhusa ovddas mainna eai leat duhtavaččat. Dat lea vai ožžot realisttalaš vuordámušaid maid sii dainna sáhttet olahit. Dakkár dilálašvuodain mii sáhttit ávžžuhit eará vugiin čuovvulit ášši.

Norgga pasieantavahátbuhtadusa buhtadus (NPB)

Áittardeaddjit addet dieđuid vejolašvuodas ohcat buhtadusa go lea pasieantavahát čuožžilan. Go lea dárbu ráđđeaddimii, áittardeaddjit veahkehit nai sáddet ohcanbáhpiriid.

Lea áittardeddjiid vásáhus ahte rievddada man ollu dearvvašvuodabargit dihtet geatnegasvuoda birra addit dieđuid vejolašvuoda birra ohcat pasieantavahátbuhtadusa. Dearvvašvuodabargiin maidái rievddada man ollu sii dihtet vejolašvuoda birra váldit oktavuoda pasieanta- ja geavaheddjiidáittardeddjiin. Mii vásihit ahte spesialistadearvvašvuodabálvalusas dihtet eambo dán birra go suohkanlaš dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusain. Spesialistadearvvašvuodabálvalusa ja suohkanlaš bálvalusaid áššiid juohkáseapmi NPE:I maidái čájeha dán.

Bargu oážžut bálvalusain kvalitehtabuoridemiid

Áittardedjjiin lea beaivválaš oktavuoha bargiiguin bargobáikkiin čoavdin dihte áššiid. Pasieanta- ja geavaheddjiidvásáhusaid maid dát áššit ovddastit, addet buori vuodu buktit árvalusaid bálvalusbáikkiide mot bálvalusaid sáhtta buoridit. Mii addit dehálaš ruovttoluottadieđuid guoskevaš bálvalussuorggis, ja min geavahit rávvejeaddjin “bealátkehtes čalmmiiguin”.

Áittardeaddjit earret eará čoahkkinnastet dearvvašvuodadoaimmahagaid geavaheddjiidráđiin ja kvalitehta- ja pasieantasihkarvuodálávdegottiin. Áittardeaddjit deaivvadit suohkanlaš jođihangottiin, sihke hálldahuslaš ja politihkalaš. Áittardedjjiin leat jahkásaš čoahkkimat dearvvašvuodadoaimmahagaiguin, fylkkadoaktáriiguin, Stáhta dearvvašvuodabearráigeahčuin ja eará hálldahusdásiiguin ja veahkehit ávkkálaš ja dehálaš máhttojuohkimiin.

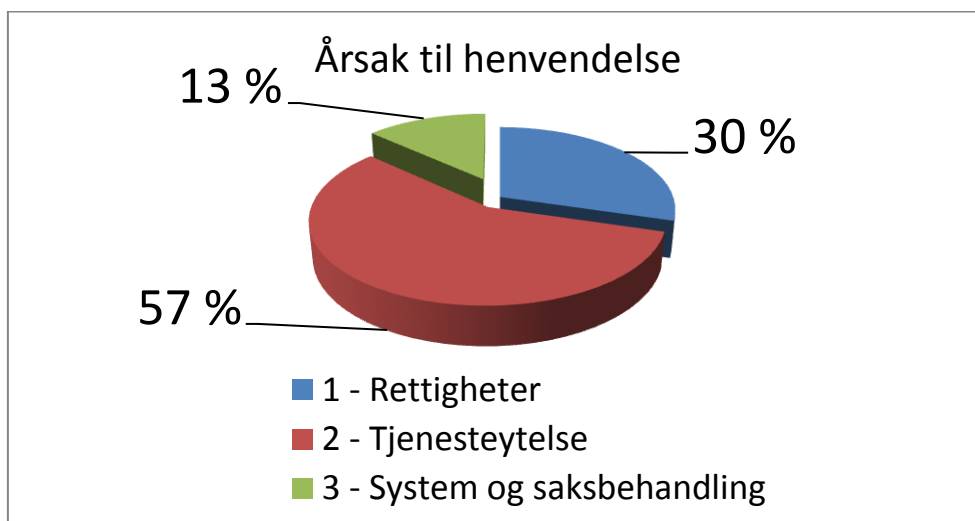
Stuoradiggepolitihkkárat maiddái ožžot dieđuid áittardedjjiid vásáhusaid birra, sihke go áittardeaddjit servet Stuoradikki gažademiide ja go leat njuolggoktavuodas áirasiiguin geat gullet iešguđet fylkkaide (fylkkabeaŋkkaide). Pasieanta- ja geavaheddjiidáittardeaddjit vásáhusat geavahuvvojit jahkásaš dieđáhusas Stuoradiggái mii lea dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusa Kvalitehta ja pasieantasihkarvuoda birra.

Pasieanta- ja geavaheddjiidáittardeaddjit veahkehit min bargosuorggi gulaskuddancealkámušaiguin.

Sivat manin áttardeddjiiguin váldet oktavuoda

Áttardeaddjit sirrejit oktavuoda váldimiid golmma váldokategoriijii vai addet eanemus aiddolaš ruovttoluottadieđuid dearvvašvuoda bálvalussii. Dát leat vuoigatvuođat, bálvalusdoaimmat, ja vuogádat ja áššemeannudeapmi. Badjel 50 proseantta oktavuoda váldimiin gullet duhtameahttunvuhtii dainna mot iešalddis bálvalus doaimmahuvvo maid sii ožžot, sáhtta leat dagahuvvon vahágahttima rájes gitta váilevaš fuolahusa rádjái. 30 proseantta oktavuoda váldimiin gullet vuoigatvuođaide, dávjjimusat lea várohus ahte pasieanta- ja geavaheddjiid vuoigatvuođat leat rihkkojuvnon. 13 proseantta mii identifiseret nu ahte vuogádagat leat beahtán mat galget vuhtiiváldit pasieantasihkarvuođa ja pasieantadivššu jođu, ja lea máhtuhisvuođa, moivi ja ájahaddan áššemeannudeamis mii čuohcá pasieanttaide ja geavaheddjiide.

Measta juohke oktavuoda váldimis áttardeaddjit gávnnahit váilevaš ja heajos diehtujuohkinošiid. Pasieantadorvvolašvuolta lea mearrideaddjin buori ja ulbmilaš gulahallamii dearvvašvuoda bargiid ja sin geat ožžot bálvalusaid ja sin oapmahaččaid gaskkas.

Searválaš diehtajuohkin vuoigatvuođaid ja áittardanortnega birra

Áittardeaddjit barget aktiivvalaččat bajidit máhtolašvuođa pasieanta- ja geavaheddjiidvuoigatvuođaid ja áittardeaddji ortnega birra. Mii logaldallat geavaheddjiidorganisašuvnnaide, buohcceviesu ja suohkanlaš bálvalusaid bargiide, studeanttaide, ohppiide, sifárrejeddiide oahpistankurssain, suohkanlaš ráđiide, pensionistaserviide, politihkalaš ja hálldahuslaš lávdegottiide. Searválaš doaimmas oažžut maiddá ollu máhtolašvuođa dan birra mot bálvalusat vásihuvvojit leame. Áittardeaddjit maiddá logaldallet nationála ja guvllolaš kurssain ja konferánsain.

Áittardeaddjit oassálaste doaluin borgemánus Arendal-vahkkus čájáhusbevddiin, logaldallamiiguin ja searvamiin doaluide.

Politiikkárat háliidit áittardeaddjit galget oažžut stuorát oasi suohkanlaš bálvalusaid áššiin. Áittardeaddjit leat ovttaoaivilis dáinna háliidusain. Áittardeaddjit fertejit fitnat báikkiin gos olbmot ássat ja gos bálvalusat addojit vai olahit dán. Dát šaddá vel deháleabbo go dávjjit sirdašuvvet bálvalusat spesialistadearvvašvuođabálvalusas suohkaniidda. Otná resurssat ráddjejat dán barggu viidodaga.

Válljeuvvon fáttát

Váidinvuoigatvuohta dušše báhpiris?

Pasieanta- ja geavaheddjiidvuoigatvuođat galget buvttihit «Pasieantta dearvvašvuođabálvalusa». Dát eaktuda pasieanttaid ja geavaheddjiid geat dovdet iežaset vuoigatvuođaid, ja ohcalit daid ja váidet jus oaivvildit ahte dat eai ollašuva. Dat maiddái eaktuda bálvalusfálliid mat dovdet vuoigatvuođaid, praktiserejit daid ja sihkkarastet ahte sin pasieanttat ja geavaheaddjit maiddái dovdet daid. Viidáset eaktuda dat váiddaorgána mii beaktilit veahkeha sihkkarastime ahte bálvalusat doaimmahuvvojit lágaid ja lánkaásahusaid olis. Buot golmma suorggis lea beahttin.

Váilevaš máhtolašvuohta váiddaáššemeannudeami ja pasieantavuoigatvuođaid birra dearvvašvuođabálvalusain lea duodalaš riektesihkarvuođačuolbma. Mii oaidnit ahte bálvalusbáikkid mat ožžot váidaga, dávjá eai dieđe movt dan galgá meannudit. Muhtun váidagat meannuduvvojit ođđa ohcamin mas váidaleaddji ohcan fas biehttaluvvo. Muhtumat meannudit váidaga, muhto eai sádde dan viidáset fylkkamánnaí nu mot galget jus bisuhit váidaluvvon mearrádusa.

Leat maiddái ovdamearkkat dasa ahte bálvalusbáikkid eai leat nákcen fuomášit ahte lea sáhka váidagis. Pasieanttat ja geavaheaddjit mitalit nai dilálašvuođaid birra main dovdet ahte leat bággejuvvon eai váidit. Sii ožžot dieđu ahte eará pasieanttat ožžot heajut fálaldaga, jus sidjiide mieđihuvvojit bálvalusat maid sii ohcet.

**“Mii ozaimet
ruovttubuohccedivššus
eadnái
eahkesbearráigeahču.
Suohkanhoavda dajai jus
sii mieđihit dan, de dat
earret eará čuohcá eará
pasieanttaide geat
dárbbášit
ruovttubuohccedivššu.
Mu mielas lea váttis
ahte mun ferten váldit
ovddasvástádusa dasa”**

Muhtun bálvalusbáikkit leat addán cealkámušaid mas váidin bálddastahttojuvvo dainna ahte lea geahččaleame “ beassat ovdalii vuordinráiddus.” Pasieanttat ja geavaheaddjit muitalit ahte sii ballet váidalit dearvvašvuođabálvalusaid danin go eai hálit áddejuvot čabuláganin. Seammás oaidnit mii ahte fylkkamánni rievddadanproseanta obbalaččat daid ovddas geat váidalit, lea oalle badjin.

Dearvvašvuođa- ja fuolahusbálvalusa dárbbša dihtomielalazžan dahkat pasieantavuoigatvuođaid ja váidalanvejolašvuođaid birra ja sin gelbbolašvuođa dárbbša bajidit daid áššiid hárrái. Berrejit álggahuvvot doaimmat maiguin bálvalusat buoret vuogi mielde láchčēt dili váidalanvejolašvuođaide ja meannudit váidagiid rievttēs ja luohttevaš vuogi mielde.

Áittardeaddjit váivašuvvet go áššemeannudeapmi váldá guhkes áiggi muhtin fylkkamánniámmáhiin. Leat maiddái ovdamearkkat main fylkkamánni lea áššiid sádden ruovttoluotta suohkanii ođđa meannudeapmái, iige dat mielddisbuvttē makkárgē čielggadeami. Dan sádjái dat manná vuot fylkkamánnái. Pasieanttat ja geavaheaddjit dovdet sii gártēt mángga stuolu gaskii vuogádagas, mas ollislaš áššemeannudanáigi váldá nu guhkes áiggi ahte váidda ii leat šat duohta vuoigatvuohta. Ii leat doarvái ahte politihkkárat addēt eambo ja eambo pasieantavuoigatvuođaid ja iešguđetlágan njuolggadusaid. Politihkkárat šaddēt maiddái sihkkarastit ahte dearvvašvuođabálvalus ja bearráigeahččaneiseválddit nagodit deavdit daid vuordámušaid maid vuoigatvuođat addēt sihke kapasitehtalaččat ja organisatoralaččat.

Áittardeaddjit nannosit fokuserejit čoavdit áššiid ovttasbarggus ja gulahallamis osolaččaiguin, ovdalgo šaddá formála váidda. Dávjá lea buoret osolaččaide čoavdit ášši ovttasbarggus áittardeddiin, go dan ahte bohtá fylkkamánnis mearrádus mánga mánu maŋgel. Áittardeaddjit doaimmahit olgguldas doaimmaid ja bidjet fokusa veahkehit doppe gos riiddut duođai dáhpháruvvet. Mii dávjá geavahit gulahallančoahkkimiid reaidun, gos mii

addit dieđuid ja mitalit realitehta birra mii lea ávkin sihke bálvalusbáikái ja geavaheaddjái. Dat bargovuohki dahká ahte áššit čovdojuvvot eanet beaktilit ja vuolimus vejolaš dásis. Lea maiddái eambo jáhkehahtti ahte

luohtámuš bálvalusaide sáhtta fas bohtit ruovttoluotta ja ovttasbargu buorrána osolaččaid gaskkas, go ovttas čoavdá riidduid. Dát bargovuohki sáhtta veahkehit bálvalusaid bidjat eanet fokusa kvalitehtabargui. Min mihttomearri lea ahte dát bargometodihkka maiddái galgá veahkkin daid kapasitehtačuolmmaide maid fylkkamanneámmáhat vásihit.

Áittardeaddjit váillahit ja ávžžuhit:

- diehtujuohkinkampánja riikka ássiide vai ožžot gelbbolašvuoda pasieanta- ja geavaheddjiidvuoigatvuođaid birra Áittardeaddjit áinnas sáhttet veahkehit dáinna bargguin.
- seammalágan diehtujuohkinkampánja bálvalusdoaimmaheddjiide.
- nannema bearráigeahččanortnegis
- ahte dearvvašvuodabálvalusat fertjit eambo mitalit pasieanttaide ja geavaheddjiide pasieanta- ja geavaheddjiidáittardanortnega birra

Dearvvašvuodaváidda - manná ain beare njozet

Pasieanttat sáhttet ohcat Norgga pasieantavahátbuhtadusas (NPB) buhtadusa jus oaivvildit sii leat ožžon dikšunvahága dearvvašvuodaveahki addosa beahttima geažil. Pasieanttat sáhttet váidit nationála dearvvašvuodábálvalusa váiddaorgánii, Dearvvašvuodaváidalusii, jus eai leat ovttaoaivilis áššemearrádusain. Dát galgá sihkkarastit pasieantta vuoigatvuoda guovtti sierra ásahusas oažžut ášši árvoštallojuvvot.

1.b ođđajagimánus 2016:s pasieantavahátlávdegoddi ođđasisorganisererjuvvui ja fárrii Oslos Bergenii. Áttardeaddjit, nu go earát ge, dalle dán áigemuttus juo cuiggodedje proseassa ja ovdanbidje gažaldagaid ovdabarggu ja áigeplána ektui. Historjá čájeha ahte dasa lei vuodđu.

Pasieantavahátlávdegoddi (PVL) dieđihii Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartementii (DFD) ahte vurdojuvvon áššemeannudanáigi bohtá ollu guhku ođđasisorganiserema geažil. Riikarevišuvdna lei juo 2012:s gávnahan ahte Pasieantavahátlávdegottis ii lean doarvái doaimmannákca dustet váiddaáššiid lassáneami. Dilli vearáskii eambo ođđasisorganiserema geažil, vaikko soittii vassevaš. Áššemeannudanáigi lei 12 mánu ovdal fárrema. 1.b cuoŋománus 2016:s vurde ahte áššemeannudanáigi bođii guhku 24,5 mánnui 2016 loahpas. Pasieanttat ožžo dieđu ahte áššemeannudanáigi lei 20 mánu, muhto “ovddasguvlui fertii vuordit ahte áššemeannudanáigi lea vel guhkit”. Dearvvašvuodaváidalusdirektevra lea cealkán medias ahte vurdojuvvon bohttevaš áššemeannudeapmi 2016-2017 jahkemolsumis lei 13- 14 mánu. Áttardeaddjit vurdet ahte buhtadusohccit ožžot seammalágan dieđu.

Pasieanta- ja geavaheddjiidáittardeaddjit beroštit pasieanttaid riektesihkarvuodas, ja ahte sin vuoigatvuohta oažžut váidaga meannuduvvot vuhtiiváldojuvvo bures.

Dikšunvahát sáhhtá buktit ollu pasieanttaide stuora rievdadusaid eallimis. Muhtumat gáhččet eret bargoeallimis. Earát fertejit hukset olles viesu eará ládje vai beaivválaččat galget sáhhtit doaibmat. Muhtun pasieanttaid eallináigi navdimis oatnu pasieantavahágahttima geažil. Sidjiide lea dehálaš ahte áššemeannudeapmi manná nu jođánit go vejolaš, seammás go kvalitehta vuhtiiváldojuvvo.

Go rievदानproseassa PVL árvoštallanáššiin lea 32%, de lea dehálaš ahte áššemeannudanáigi oatnu. Dárbbášuvvo dohkálaš áššemeannudeapmi jus galgá leat luohhtevašvuohta dasa ahte Dearvvašvuođaváidalus ja dearvvašvuođaeiseváldi fuolaha pasieanttaid vuoigatvuođaid.

Dikšunáigemearri čuohcá ollislaš pasieantaáigái

Spesialistadearvvašvuođabálvalus galgá addit áigemeari goas mañemusat sáhttet addit dearvvašvuođaveahki pasieanttaide geain lea vuoigatvuohta oažžut dárbblaš dearvvašvuođaveahki. Áigemearri sáhtá ollašuvvot jus čielggadeapmi dahje dálkkodeapmi álggahuvvo. Dearvvašvuođadoaimmahagat árvoštallojuvvojit dan ektui ollašuhttet go áigemeari. Norgga pasieantaregistara logut čájehit áigemearri ollašuvvo dávjjit go ovdal danin go eambo pasieanttat ožžot sisagohččuma čielggadeapmái, ja unnit oassi dikšui. Áittardeaddjit vuorjašuvvet dákkár ovdánemiin. Áittardeaddjit vásihit pasieanttat gohččojuvvot vuosttaš čielggadeapmái áigemeari siskkobealde, muhto lea beare unnán fokusa ahte viidáset pasieantaáiggis galgá áigegeavaheapmi leat buori práksisa mielde. Áittardeaddjit vuorjašuvvet ahte fokusa garvit rihkkumis divššu álggaheami áigemeari čuohcá ollislaš pasieantaáiggi kvalitehtii.

Pasieanttat mitalit ahte sii jođánit besset vuosttaš ráđđádallamii. Muhto lea unnán mii geavvá dan mañjel. Muhtumat fertejit vuordit mánga mánu ovdalgo dilálašvuohta čielgá. Pasieanttat leat ožžon heajos ákkaid dasa manin dikšu mañiduvvo. Okta pasieanta oaččui reivve buohcceviesus ahte sii dárbbášedje odđa čielggadeami ovdalgo sáhtte álggahit divššu. Seammás pasieanta oaččui njálmálaš dieđu ahte váilevaš návccat ledje váldosivvan

**Ráhkkaneaddji
čielggadeami mañjel
pasieanta čujuhuvvui
buohccevissui
čuoavječuohpadeapmái.
Pasieanta oaččui reivve
mas lei áigemearri
čielggadeapmái/dikšui ja
ledje dieđu
vuoigatvuođaid birra
dearvvašvuođaveahkkái.
Sihke fástadoavttir ja
pasieanta vurddiiba
čuohpadusa dahkkot
čielggaduvvon
dikšundárbbu áigemeari
siskkobealde. Pasieanta
oaččui dušše ovttá
ráđđádallama
áigemearrái, čuohpadus
čadáhuvvui easkka jagi
mañjel.**

dan guhkes vuordináigái.

Buohcevesuin sirdojuvvojit čuovvlandiimmut ovddas guvlui vai luvvejit návccaid nu ahte áigemearit eai rihkkojuvvo. Dárbblaš čuovvlandiimmut eai leat seastindoaimmat, dat leat dehálaš oassin ollislaš pasieantaáiggis. Dearvvašvuodabargit addet ruovttoluottadieđu ahte dikšunáigemeari njuolggadusat leat apmasat, váddásat ipmirdit ja eai heive klinihkalaš árgabeivviin.

Politiikalaš mihttomearri garvit áigemeari rihkkuma lea mielddisbuktán raporterengáibádusa. Raporttat eai čájjet olles gova, muhto dearvvašvuodadoaimmahagaid návcca iežaset heivehit dáid mihttomeriide.

Mánát ja nuorat

Leat unnán mánát geat ieža váldet oktavuoda áittardedjjiiguin. Áittardedjjiin áinnas váldet oapmahaččat oktavuoda geat vásihit ahte ii leat miedīheapmi dasa mot sii árvoštallet veahkkedárbbu leat. Sáhtta leat guovtteoavilvuohta málle, viidodaga ja gelbbolašvuođa dáfus veahki ektui mii addo. Vásáhusat lea ahte olles bearrašii čuohcá go mánná lea buohcci dahje dárbbáša viiddis veahki. Danin lea dehálaš jođánit addit rievttis veahki.

Geavaheaddjit stuora veahkkedárbbuin dájvja vásihit stuora hástalusaid, ja earenoamážit suohkanlaš bálvalusfállin. Fálaldat rievddada suohkaniid gaskkas, sihke gelbbolašvuođa, organiserema ja resursageavaheami dáfus. Mis leat buorit vásáhusat geavahit ságastallančoahkkimiid vai gávdnat ođđa ja buorebut čovdosiid vearránan áššiide.

Mii maiddá deaivat bearrašiid geat leat válljen fárret go ledje gullan eará suohkan sáhtta addit buoret fálaldaga go suohkanis gos fárrejedje eret. Áittardeaddjit barget sihkkarastime ahte bearrašat geain leat viiddis veahkkedárbbut, ožžot doarvái veahki beroškeahhtá makkár suohkanis orrot. Dás maiddá čujuhuvvo pasieanta- ja geavaheddjiidvuoigatvuođalága ulbmilparagráfii mii cealká “álbmogis galgá leat ovttalágan buriid bálvalusaid fidnen.”

Mánát geat leat pasieantan buohcceviesus, berrejit divššu oažžut ossodagas mii lea heivehuvvon sin áhkkái. 16-Jahkásažžii sáhtta leat lossat biddjot rávisolbmoossodahkii. Nuoraid individuáladárbbut berrejit vuhtiiváldojuvvot dás. Mánát ja nuorat lea eambbo rašit dearvvašvuođaáššiid dáfus. Lea dehálaš ahte áigemuttut šiehtadusain buoremus lági mielde leat heivehuvvon máná dahje nuora diibmoplánii ja eallindillái gii galgá oažžut poliklinihkalaš divššu. Ollu jávkan skuvllas ii leat buorre. “Earáláganvuođa” maid mánát ja nuorat dikšundárbbuin ovddastit, berre nu bures go sáhtta unnidit go váldá dán beali eanemus lágiid vuhtii ja lea heivehanmunát dán ektui.

Dearvvašvuodadoaimmahagat leat geatnegahtton ásahit nuoraidráđi buohcceviesuin vai sihkkarastet nuoraide mielváikkuheami, ja vai sihkkarastet buriid sirdašumiid mánáidpasieanttas rávisolbmopasientii. Áttardeaddjit oaivvildit lea dehálaš ahte juohke buohccevissui bohtá nuoraidráđi.

Eastadeaddji bargu ferte nannejuvvot. Lea dehálaš ahte dearvvašvuodastašuvdna ja skuvladearvvašvuodabálvalus lea buorre ja olámuttos, ja ahte mánáid deaivá ja gullá. Ollu pasieanttat geat rahčet psyhkalaš dávddain rávisolbmo agis, mitalit bajásšaddanfearániid birra mat addet jurddaváikkuhusaid. Daddjo ahte “buorre mánnávuoha bistá olles eallima” Dan sáhtta heajos mánnávuoha nai dahkat. Máhtuin dákkár mánnávuoda- ja bajásšaddanfearániid birra, de lea ágga deattuhit man dehálaš easteaddji bargu ja árra seaguheapmi lea.

Pasieanttat geat dárbbasit psyhkalaš dearvvašvuodaveahki

Áttardeaddjit ožžot ollu oktavuodaváldimiid čuolmmaid birra mat gusket pasieanttaid psyhkalaš dearvvašvuhtii. Dákkár ovdamearkkat sáhttet leat gažaldagat dikšunvuogatvuodaid, divššu kvalitehta dahje viidodaga birra, ávžžuhusat journálain dahkat divvumiid ja sihkkumiid, maŋŋonan dahje váilevaš ovttasdoaimman bálvalusdásiid gaskkas, dálkkodeami birra, gažaldagat dálkkaskeahkes divššu birra. Listu lea guhkit.

Ollu oktavuodáváldimat psyhkalaš dávdda divššu birra bohtet pasieantta oapmahaččain. Oapmahaččaid máhttu ja vásáhusat leat dehálaš ja mávssolaš buvttusin pasieantta dili vuhtiiváldimii, ja berrejit eanet adnot go odne.

Áittardeaddjit vásihit ahte sirdašupmi dearvvašvuodábálvalusas suohkanlaš dikšui ja čuovvoleapmái sáhtta leat váilevaš ja ovddasta hástalusa pasientii.

Mii oažžut oktavuodáváldimiid mat gusket dálkkaskehtes dikšunfálaldagaide. Earenoamážit leat pasieanttat geat leat atnán ollu dálkasiid guhkit áiggi, ja gos liigeváikkhusat leat stuorrát ja lea unnán buorráneapmi, geat hui ládje ohcalit dálkkaskehtes divššu. Politihkalaš jođihangoddi lea sihke 2015:s ja 2016:s iežas bargodokumeanttain dearvvašvuodadoaimmahagaide addán gohččosa ásahit dálkkaskehtes dikšunfálaldaga. Dat eai leat vuos doaimmas buot sajiin. Fágabirrašiin lea guovtteoavilvuolta dakkár dikšunsajiid ásahemiid dáfus. Áittardeaddjin mii oaivvildit ahte dakkár fálaldagat fertejit ásahuvvot “pasieantta dearvvašvuodáfálaldagas”, ja mii deattuhit ahte lea dehálaš ahte politihkalaš lohpadusat dákkár pasieantajovkui dollojuvvojit.

Pasieanta geas lea duođalaš psyhkalaš gillámuš vuostáiválddii guhkesáiggi divššu spesialistadearvvašvuodab álvalusas. Ovdal olggosčáliheami ozai suohkanis psyhkalaš dearvvašvuodajoavkkus čuovvuleami. Válddii badjel guhtta vahkku ovdal go pasieanta oaččui suohkanis mearrádusa, mii attii sutnje juohke nuppi vahkku ovta ságastallandiimmu. Suohkan bovdejuvvui ovddasvástádusjoavkočoahkkimii, muhto ii bohtán. Čuovvuleapmi ii lean vuos algán golbma mánu maŋel mearrádusa. Pasieanta váiddii dán ášši ovttas áittardeaddjiin. Ságastallamat easka álge go fylkamánnái lei dieđihuvvon dili birra.

Ođđa bearráigeahččanvuogit addet vuodu buorebut bálvalusaide

Siviilaáittardeaddji eastadanovttadat lea 2016:s čujuhan duođalaš njuolggadusčállošiid rihkkumiidda earret eará bakkolaš psyhkalaš dearvvašvuodasuddjema ášahusaide bearráigeahču. Áittardeaddjit leat positiivvalaččat Siviilaáittardeaddji bargui dán suorggis. Siviilaáittardeaddji bargu sáhtá hehttet ja eastadit láhkarihkkumiid dákkár rašes pasieantajoavkku ektui. Áittardeaddjit leat maid mearkkašan ahte Siviilaáittardeaddji dieđiha ahte bearráigeahču boahá dáhpáhuvvat iige almmuhuvvo ovdagihtii áigemuddu juste dasa goas fitnan dáhpáhuvvá. Dát unnida ášahusa vejolašvuoda čábbudit doaibmadilálašvuodaid dahje heivehit dieđuid iešalddis bearráigeahču vuolde. Áittardeaddjit oavvildit fylkkamánniide ja dearvvašvuodabearráigeahču dat bargovuohki lea eanet ávkálaš go sii doaimmahit bearráigeahču dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusain. Mii leat maiddái fuomášan fágaidgaskasaš ovttasbarggu Hordalándda, Rogalándda ja Romssa fylkkamánniid gaskkas váilevaš dearvvašvuodaveahki dáfus nuorraniidii “Idai”, vrd. Bearráigeahččoraportta “Sii eai ipmirdan mun”. Áittardeaddjit leat ovttaoavilis ávžžehusaiguin mat ovdanbohtet raporttas: Berre árvoštallot lea go dárbu ovdánahttinbargui vai sihkkarastá buoret metodaide fylkkamánniid duođaleamos áššiid bargui.

Áittardeaddjit vásihit obbalaččat belohakkii stuora erohusaide riikka fylkkamánniin váiddaáššiid meannudeami, bearráigeahččorutiinnaide ja áššemeannudanáiggi dáfus. Seammás oaidnit ovdamearkkaid ođđa lahkonavugiide ja bargometodihkkii, earenomážit psyhkalaš dearvvašvuodasuddjemis. Dát movttáskahtá.

2016:s VG áviisa almmustahtii ahte bakkolaš boahkágeavaheapmi psyhkalaš dearvvašvuodasuddjemis raporterejuvvo beare unnán guovddáš dearvvašvuodaeseválddiide. Váikkuhussan lea ahte ii gulustuvvo man viiddis bakkolašgeavaheapmi lea. Áittardeaddjit oavvildit beare unnán reporteren lea dohkketmeahttun. Fertejit jođánit boahit konkrehta doaimmat mat sihkkarastet buoret ja álkit reporterema bággoneavvuid geavaheamis.

Gárrenmirkogeavaheddjiide váilevaš ovttasdoaimman ja váikkuheapmi

Mirkosorjavašvuoda divššu vuordináigi lea otnon, muhto áittardeaddjit vásihit ahte ollugat eai oaččo čujuheami dikšui iežaset mirkosorjavašvuodain. Pasieanttat mitalit leat váttisvuodát maŋnel olggosčáliheami spesialistadearvašvuodabálvalusas. Váilevaš orrunsadji dahje heittogis ássandilálašvuodát dagahit ahte lihkestuvvon veajuiduhttin lea veadjemeahttun. Jus pasieanta ii oaččo buori ja heivehuvvon ássanfálaldaga olggosčáliheami maŋnel, de doaresfágalaš spesialiserejuvvon dikšu gal measta juo lea duššás. Orrunsadji olggobealde garra gárrendillebirrasa lea eatnasiidda eaktun go galget doalahit iežaset čielggusin. Pasieanttat ieža ja bálvalusbargit ieža ohcalit orrunviesu differensierejuvvon bargoveagain.

LAR-pasieanttat dávjá váidalit dálkkasválljemiid, addinsaji ja addinrutiinnaid, ja váilevaš individuála árvoštallama ja mielváikkuheami.

Mii oaidnit ollu oktasaš vásáhusaid pasieanttain geain lea gárrenmirkosorjjasvuotta ja psyhkalaš dearvašvuodasuddjema pasieanttain. Ollu áššiin bohtá ovdan ahte sii eai dieđe eaige leat ožžon fálaldaga individuála plána birra (IP), dahje sis lea IP mii lea boarásnuvvan iige geavahuvvo. Min vásáhus lea ahte jus IP geavahuvvo áigumuša mielde, de pasieanta oažžu eanet vejolašvuodaid mielváikkuheapmái ja einnostahttivuhtii. Dat sáhttá maiddái váikkuhit buoret ovttasbargui sin gaskkas geain lea ovddasvástádus čuovvulit pasieantta ja nannet divššu ja divššu čuovvoleami.

Geavaheddjiid oainnut das mii lea dehálaš vai dikšu ja veajuiduhttin lihkestuvvá galget vižžot ja journálii čállot. “Mii lea dutnje dehálaš?”. Vástádus berre addit nanu láidestusaid dasa mii fállujuvo.

Čoavdda ovtadássásaš dearvvašvuodabálvalusaide lea máhtolašvuhta

Pasieanta- ja geavaheddjiidvuoigatvuođaláhka galgá veahkehit sihkkarastime buohkaide seamma oažžuma bálvalusaide main lea buorre kvalitehta, dat galgá ovddidit luohttámuša ja sosiála oadjebasvuođa, ja vuhtiiváldit ahte ovttaskasolbmo eallin, integritehta ja olmmošárvu doahttaluvvo. Ollu sisfárrejedjiide dát vuoigatvuohta hástaluvvo danin go sii eai máhte hupmat dárogiela doarvái bures ja go sii eai dovdda norgga dearvvašvuodabálvalusa.

Eaktun seammadássásaš dearvvašvuodabálvalusaide lea seammalágan vejolašvuhta oažžut dieđuid ja seamma reála vejolašvuhta mielváikkuheapmái. Dieđut fertejit juoga ládje addot ja almmolaš báikkiin gos sisafárrejeaddjit vánddardit. Mii eat sáhte vuordit sii geat eai dovdda vuogádaga, ieža ohcet veahki.

Muhtun pasieanttat dárbbasit dulkka go leat oktavuodas dearvvašvuodabálvalusain. Áittardeddjiid vásáhus lea ahte sihke spesialistadearvvašvuodabargit ja suohkanlaš dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaid bargit, dalle go dulkageavaheamis lea gažaldat, ákkastallet ahte dulkonfálaldaga illá lea olámuttos ja dat lea gáibideaddji ekonomalaš sivaidd geažil. Min kontuvrii oktavuodaváldimiin, mii deaivat pasieanttaid geat eai leat ožžon rievttis dearvvašvuodaveahki, danin go dulka ii leat geavahuvvon. Pasieanttat eai leat ádden dieđuid maid leat ožžon ja dearvvašvuodabargit eai leat ipmirdan movt pasieanta lea čilgen su dávdamearkkaid, ovddeš divššu, buozalmasvuodaid bearrašis j.e. Min ruovttoluottadieđuin bálvalusbáikkiide, mii deattuhit sin ovddasvástádusa láchit dili dohkálaš gulahallamii. Hovdengoddái sajáiduhttin, plánen ja bušeteren dárbbaslaš ruhtagoluin gelbbaš dulkii, dárbbasuvvo vai sihkkarastá riektesihkarvuoda gielalaš minoritehtaide ja vai sihkkarastá sii ožžot dohkálaš dearvvašvuodaveahki.

Áittardeaddjit dihtet pasieanttaid oktavuodaváldimiid bokte, geain leat psyhkalaš gillámušat, ahte muhtumat leat ožžon biehttaleami dárbbaslaš dearvvašvuodaveahkkái, njuolggut

daningo bálvalusbáiki oaivvilda ahte dat fágalaš sivaidd geažil ii sáhte addot go geavaha dulkka. Maŋŋel go áittardeaddjit válde oktavuodá, de lea fálaldat

láhččojuvvon. Ferte leat absoluhtta gáibáduš ahte dearvvašvuodábálvalus sihkkarastá pasieanttaide dárbbalaš dearvvašvuodaveahki almmá nu ahte pasieanttat ožžot veahki pasieanta- ja geavaheddjiidáittardeaddjis váidit.

Suohkanlaš bálvalusain maid dai lassánit váttisvuodát giela geažil. Boarráset sisafárrejeddjiid lohku, geain lea dárogiella nubbingiellan, lassána álelassii, ja vuostálasvuodas dasa mot ovdal lei, mas bearaš fuolahii sin, de eambbogat bohtet ohcalit suohkanlaš dearvvašvuodá- ja fuolahusbálvalusaid. Maid mii dahkat go ruovttubálvalus galgá fitnat nissonolbmo luhtte gii lea vajálduhtán iežas dárogielmáhtu demeansa geažil? Maid bargat vuoras dievdduin buohcceviesus gii dušše máhtá somalia giela? Buorre ovttasbargu sisafárrejeddjiidorganisašuvnnaiguin lea dárbbalaš ovdánahttit fálaldaga nu ahte buohkat geat orrot Norggas ožžot veahki maid dárbbalašit.

Migrašuvnadearvvašvuodá fáddán berre ovttahttot deháleamos dearvvašvuodákonferánssaide, iige nu movt odne, dát lea eanasmuddui dušše váldofáddán earenoamáš konferánssain. Dáppe dávjá deaivvadit sii geain juo lea máhtolašvuodá ja beroštupmi suorggis.

Ollašuhttet go fástadoaktárat sin barggu?

Fástadoaktáriin lea dehálaš doaimma Norgga almmolaš dearvvašvuodabálvalusas ja sii ožžot ollu rámi. Lassin dasa ahte sii doaimmahit dearvvašvuodaveahki, de leat sii min uksaváktan, dahje vaikko uksarahppin, geat rahpet uvssa eará osiide dearvvašvuodabálvalusas.

Pasieanttat vásihit ahte telefovdnabálvalus lea heajut go dan mii fástadoaktáraláhkaásahusas lea mearriduvvon. Váldá guhkes áiggi oažžut diimmu, ja go vuos lea bohtán fástadoavttirkontuvrii, de ollugat šaddet dávjá vuordit guhká. Lea váttis maid doaktárii ruovttuin fitnat, ja ovttasbargoguoimmit váillahit maid eanet ovttasbarggu eará dearvvašvuoda ja fuolahusbálvalusaiguin suhkaniin. Leat maddái ollu hástalusat fástadoaktáriid rekrutterema dáfus doaresbeliide. Pasieanttat vásihit ahte sis váilu fástadoavttir. Ollu báikkiin dáhpáhuvvá maid nu ahte sadjásaš doaktárat bohtet ja mannet. Ulbmil fástadoavttirođastusain lei earret eará váikkuhit jotkkolašvuhtii doaktára ja buohcci gaskkas. Dearvvašvuodaeseválddit fertejit johtui bidjat doaimmaid sihkkarastit olámuttos ja oktilaš dábálašdoavttirbálvalusaid olles riikkas. Áittardeaddjit vásihit ahte suhkanat illá čuovvulit fástadoavttirláhkaásahusa gáibádusaid.

Spesialistadearvvašvuodabálvalusas sihkkot iežasoasi go pasieanta poliklinihkas šaddá vuordit guhkit go diimmu badjel šiehtaduvvon áiggi. Ieža muđui šaddet máksit dan jus fal eai dihtto šiehtaduvvon áigái ja eai leat addán dieđu unnimusat 24 diimmu ovdagihtii.

Pasieanttat šaddet máksit iežasoasi fástadoaktárii nai jus rievttis áigái daga dingonmáhcaheami. Muhto jus pasieanta šaddá vuordit guhkit go ovtta diimmu fástadoaktára luhtte, de ii luitojuvvo iežasoassi. Ii leat makkárge ágga dasa ahte eai galgga sullasaš ortnega álggahit fástadoaktárortnegis go dan mii

**“Don leat biddjon
fástadoaktárlistui mas
juste dál ii leat fásta
doavttir.”**

**Reivve bajilčála muhtun
norgga suhkana ássái.**

spesialistadearvvašvuodabálvalusas lea. Máksimis beassat guhkebuš vuordináiggi geažil soaittášii mielddisbuktit buoret organiserema fástadoaktára bálvalusas.

Guhkes vuordináigi sáhhtá maid leat dovdomearkan resursavátnivuhtii. Ortnega geažil lassánit ođđa barggut, dikšunvejolašvuodát ja pasieantavuoigatvuodát nannejuvvojit. Pasieanttaid dárbu dieđuide lassána, mii fas de gáibida eanet áiggi konsultašuvnnaide. Mánjga bealis váillahit buoret ovttasbarggu suohkaniin, gaskal ruovttubálvalusaid ja fástadoaktáriid ja sin gaskkas geat buorrindohkkehit mearrádusaid suohkanlaš dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaid ja fástadoaktáriid dáfus. Pasieantavásáhusat mat juogaduvvojit áittardedjjiiguin, čájehit váilevaš ovttasdoaimman gaskal daid iešguđetge veahkkebálvalusaid dávjá lea sivvan dasa go juoga manná boastut.

Mii fertet maid buoret go odne vuostáiváldit nuoraid go sii leat oktavuodas dearvvašvuodabálvalusain. Go deavdá 16 jagi, de álgoálggus lea ieš válddálaš áššiin mat gusket dearvvašvuodagažaldagaide. Dat mearkkaša ahte nuorain, seamma ládje go rávisolbmui, lea vuoigatvuohta oážžut dieđuid iežaset dearvvašvuoda birra ja mearrádusaid dahkat iežaset dearvvašvuoda dáfus. Dearvvašvuodabargiin lea jávohisbággu váhnemiid ektui ja eará oapmahaččaid ektui go pasieanta lea badjel 16 jagi. Dat mearkkaša ahte go lea deavdán 16 jagi, de sáhhtá muhtin spiehkastemiiguin mearridit ahte galget go váhnemiidda dieđihuvvot vai ii go dearvvašvuodaveahkki dárbbášuvvo.

Muhto 16 jahkásaččat eai leat luvvejuvvon máksimis iežasoasi. Dat mearkkaša olusiidda ahte fertejit jearrat váhnemiin ruđa iežasoassái. Mii oaivvildit dát gáržžida nuoraid vejolašvuoda ollašuhhtit dehálaš osiid leat dearvvašvuodarievtálaš válddálažžan dan rájes go devdet 16 jagi. Nuorat ja sin dearvvašvuohta lea hui guovddážis ja sin dárbu oktavuodaváldit muhtumin sin rumašlaš ja psyhkalaš váttisvuodaid dáfus, váttisvuodát dáfus mat čuožžilit ruovttus dahje skuvllas maid birra lea váttis hupmat bearrašiin.

Dat livčče lunddolaš ahte dearvvašvuodarievtálaš válddálažžan dahkan 16 jahkásaččain čuovvuluvvošii nu ahte luvvejuvvo iežasoasi máksimis gitta dassáži go devdet 18 jagi, vai attášii sisdoalu dan vuoigatvuhtii.

Áittardeaddjit ávžžuhit ahte:

- pasieanttat geat vurdet badjel diimmu beassat fástadoaktára várrejuvvon diibmui eai berre dárbbášit máksit
- fástadoavtterortnet berre árvvoštallojuvvot.
- ahte nuorat gaskal 16 ja 18 jagi eai berre dárbbášit máksit iežasoasi fástadoaktárii

“Dat lea ovttasdoaimmamis sáhka”

Áittardeaddjiide lea sitáhta bajilčállagis oahpis ollu daid ságastallamiid vuodul mat leat leamašan maŋemus jagiid pasieanttaiguin, oapmahaččaiguin ja dearvvašvuodabargiiguin. Dađibahábut namuhuvvo ovttasdoaimman dávjibut váilevašvuohtan dan sadjái go resursan.

Ovttasdoaimman olggosčáliheami gearggus pasieanttaid ektui lea ain hástalus olles riikkas. Áittardeaddjit hupmet pasieanttaiguin ja oapmahaččaiguin geat vásihit ahte sii šaddet giksin, sihke spesialistadearvvašvuodabálvalussii mii lea “geargan” iežas osiin barggus ja suohkaniidda main ii leat dat dárbbášlaš fáladat sajis pasientii/geavaheaddjái. Dat mielddisbuktá dávjá gaskaboddosaš ja heittogis čovdosiid, dalle sáhhtá nu vearrái ahte pasientii ii soaitte ollislaš ávkki divššus maid lea ožžon, juste dan dihte go lea váilevaš ja/dahje boasttučuovvoleapmi.

Pasieanttat ja oapmahaččat ožžot gulahallamis spesialistadearvvašvuodabálvalusa bargiiguin vuordámušaid ahte suohkan bohtá čuovvulit pasieantta konkrehtalaš bálvalusfálaldagain maŋjel olggosčáliheami buohcceviesus. Dat vuordámušat dávjá eai ollašuvvo. Min vásáhus lea ahte spesialistadearvvašvuodabálvalus eanas muddui vuhtiiváldá diagnosaid ja movt daid berre čuovvulit, ja suohkana dearvvašvuoda ja fuolahusbálvalusa bidjá ges fokusa dasa movt

pasieanttat doibmet ja movt sáhttá dustet bálvalusdárbbuid. Mii jáhkkit dát iešguđetlágan geahččanguovllut ovddastit ovttasdoaimanhástalusaid.

Earenoamážit oidnet áittardeaddjit stuora hástalusaid ollislaš fálaldagain veajuiduhttima ja veajuidahttima dáfus. Pasieanta berošta eanemus das ahte dat buorre ja rievttis fálaldat definerejuvvo, gávdno ja fállujuvvo sutnje rievttis áigái. Ii leat nu dehálaš pasientii geas lea ovddasvástádus, beare ovddasvástádus lea biddjon ja váldo duođas dan olbmoss geas lea ovddasvástádus.

Seammás dahkko olu bargu ráhkadit buriid ja dorvvolaš proseassaid riikka ássiide gaskal fuolahusdásiid, pasieanttaide ja geavaheddjiide geat dárbbahit dan. Soahpamušat mat definerejit ovddasvástádusa leat sajis ollu surggiin mat gullet ovttasdoaimandoahpagii. Áittardeaddjit vásihit liikká dan buori barggu geažil ahte lea guhki vuossáđii ovttaskas pasieanta vásiha ahte áimmahuššan su ektui lea dorvvolaš, plánejuvvon, ráhkkanahhtton ja čielga ovddasvástádusgaskavuodáiguin.

Boares olbmot fertejit muitalit!

Áittardeaddjit leat oktavuodas ollugiiguin geat duođastit ahte boares olbmuin ja sin oapmahaččaid lea ain dat oaidnu ahte sii ballet váidalit. Ollu pasieanttat ja geavaheaddjit eai áiggo leat giksin ja eai hálit oažžut dakkár oainnu ahte sii leat giitemeahhtumat. Áittardeaddjit vásihit ahte oapmahaččat ja pasieanttat áiggot čuovvulit cuiggodan veara dilálašvuodaid, muhto ballu negatiivvalaš váikkuhusaide bisseha sin addit ruovttoluottadieđu dahje váidaga bálvalusfállái. Dát lea vuorjašumi veara. Pasieanta- ja geavaheddjiidáittardeaddjit vásihit ahte sii eanas áššiin vuostáiváldet konstruktiivvalaš ruovttoluottadieđuid mat geavahuvvojit rievdademiide ja oahppamii. Dilli ferte láchčojuvvot nu ahte cuiggodanveara dilálašvuodat almmuhuvvojit ja registrerejuvvojit vai sáhttet njulgejuvvot. Dát jahkedieđáhus muitala eará kapihttalit mot bálvalusfállit gieđahallet váidadaššiid.

Bálvalusfállit dearvvašvuođa- ja fuolahusas ovddidit ja váldet atnui dađistaga ođđa vuogádagaid ja teknihkalaš čovdosiid, áigumuš lea addit buoret ja beaktileappot bálvalusaid. Eai buot dát čovdosat leat liikká olámuttos ja ávkkálaččat buot pasieanttaide ja geavaheddjiide. Muhtin suohkaniin eai leat molssaevttolaš čovdosat olámuttos. Áittardeaddjit muittuhit man dehálaš lea doaimmahit ulbmillaš riska- ja hearckesvuođaanalysaid ovdal sisabuktá ođđa teknologiiija. Dat lea maid hui ávkkálaš ja dehálaš siskkildit geavaheddjiid ođđa vuogádagaid plánemis ja sisabuktimis.

94 jahkásaš boares dievdu gii ruovttus orru ii beasa dinggot biepmu suohkanis go sus ii leat dihtor. Dán suohkanis eai leat eará čovdosat olámuttos.

Seamma ládje oaivvildit mii ahte váidaluvvo beare unnán bálvalusaid kvalitehta ja viidodaga dáfus, de ballet pasieanta- ja geavaheddjiidáittardeaddjit ahte dat duohta dárbu veahkkái ii čalmmustahttojuvvo. Mii deaivat olbmuid geat eai oza dárbbášlaš veahki go olusat njuolgut oaivvildit ja jurddašit ahte ii leat ávki, ahte dat loahpahunvuo behttalemiin. Pasieanttaid ja geavaheddjiid gaskkas lea vuolláneapmi. Dán lea earenoamáš dehálaš fuomášit válgajagis. Mii rávvet buohkaid leat dárkilat fáktáiguin ja nyánssaiguin go dearvvašvuođafálaldat digaštallojuvvo.

Áittardeaddjit vuorjašuvvet erenoamážit vuorraset ja buohcci olbmuiguin geat leat okto ja eai ohcal veahki. Oslo suohkanis leat seniorbagadeaddjivirggit gávpotosiin. Dát leat suohkanlaš bargit geat váldet oktavuođa boares olbmuiguin geain ii leat oktavuolta almmolaš fuolahusbálvalusaiguin. Ulbmil lea dearvvašvuođaovddideaddji ságastallan. Seniorbagadeaddji sáhhtá bajásčuvvet vuorasolbmui ássiid birra ja maddái oažžut gova das makkár veahkkedárbbu sáhhtá leat sihke oanehit ja guhkebuš áigái. Seniorbagadeaddji sáhhtá váikkuhit eastadeame muhtin daid čuolmmaid mat govviduvvojit teakstaosiin badjelis. Dat sáhhtá leat positiivvalaš doaimma.

Gávnnat eanet dieđuid pasieanta- ja geavaheddjiidáittardeddjiiid bargguid birra, liŋkkaid áigeovdilis láhkamearrádusaide ja buot áittardeddjiiid čujuhusaid ja telefodnanummariid neahttačujuhusas www.pasientogbrukerombudet.no

